

KÜRESELLEŞME: ATOMİZE TOPLUM, KÜÇÜLEN DEVLET

ve

ÇOK-ULUSLU ŞİRKET

**Globalization : Atomised Society,
Shrinking Government and Multi-National Companies**

Ömer AÇIKGÖZ*

Özet

Dünyamızda yer alan milletlerin bir kısmı yerel değerleri ile küresel değerler arasında sıkışarak ciddi sancılar yaşamaktadır. Soğuk savaş sonrası, küreselleşme sürecinde dünyanın hiyerarşik yapısında yer alan baş aktörler yeniden yapılandırıldığı gibi, çevre ülkeleri de dalgalandırarak yeniden yapılanmaya zorlanmaktadır. Küreselleşme çatısını taşıyan iki temel unsur; Bireysellik ve Serbest Ticarettir. Finansal ve Serbest mal ticareti, modern teknoloji ve haberleşme, ulusal şirketleri ulus ötesi bir konuma getirmiştir. Bireysellik yükselirken devlet ve toplum irtifa kaybetmektedir. Devlet küçülmekte, toplum atomize olmaktadır. Topluma ait bütün değerler ve hiyerarşik yapılar zemin kaybederek kaymaya uğramaktadır. Bu makalede; Küreselleşmenin, ekonomik düzeyi yüksek ülkeler için bir çıkış yolu, refah düzeyi düşük ülkeler için bir erime süreci olup olmadığı ve küreselleşmenin, edilgen ülkeler için fırsatlarından daha çok muhtemel riskleri tartışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Küreselleşme, Gelişmekte olan Ülkeler, Ulus Ötesi Şirketler, Bireysellik, Serbest Ticaret, Atomize Toplum, Ulus Devlet

Giriş

Dünya tarihi, insanlığın yaşam biçimi ve dünyaya bakış tarzını değiştiren ekonomik ve siyasî devrimlerle doludur. Ancak son asırlarda meydana gelen, 1765 İngiliz endüstri devrimi, 1775 Amerikan bağımsızlık devrimi, 1789 Fransız Devrimi, 1917 Rus devrimi ve 1960 Çin kültür devrimi, ait oldukları ülkelerin ve çevre milletlerin tarihî süreçteki akış yönünü değiştirerek, bugünkü dünyamızın politik ve ekonomik düzenini oluşturmuşlardır. İnsanlığın içinde bulunduğu yeni fikrî akımlar, iktisadî ve siyasî düzende, haberleşme alanında ve teknolojik gelişmede devrimler meydana getirmiştir¹.

"Küreselleşme", "Liberalleşme" ve "Özelleştirme" günümüz ekonomik sisteminin üç temel niteliğidir. Bu üç temel eğilimi daha çok tahrik eden önemli devrim ise bilgi ve bilişim sektöründeki baş döndü-

Abstract

Nations of our world have been suffering serious pain by being squeezed between Local and Global Values. The main actors which have taken part after the Cold -War are also forcing the neighbouring countries for Re-Structuring by creating disturbances and waves. Two basic factors which play the main role of Globalization are the Individualism and Free-Trade. Financial and Free Trade, Modern Technology and Telecommunication have brought the National Companies to a position of beyond the national boundaries. While Individualism is rising, State and Society are losing their altitude. Government is shrinking and society is getting atomised. All the Values of the Society and Hierrarchic Structures are losing grounds and disappearing. In this Article it is being debated whether Globalization is a way out for Economically Developed Countries or Economically weakening period for the Developing Countries and whether it is potential risk rather than any oppurtunity.

Key Words

Globalization, Developing Countries Developed Countries, Multi-National Companies, Individualism, Free-Trade, Atomised Society, Nation-State.

rücü gelişmedir. Haberleşme sektöründeki gelişme, ülkeleri, sistemleri, kültürleri, değerleri, kurum ve kuruluşları birbirine yaklaştırmış, birini diğerinin yanında ve kendi içinde daha tartışılır hale getirmiştir.

Küreselleşme sürecinde dünyanın hiyerarşik yapısında yer alan aktörler yeniden yapılandırıldığı gibi, çevre ülkeleri de dalgalandırarak yeniden yapılanmaya zorlanmaktadır. Bu nedenle günümüz dünyasında yer alan ülkelerin bir kısmı yerel değerleri ile küresel değerler arasında sıkışarak eş zamanlı ciddi sancılar yaşamaktadırlar.

Merkez ülkelerde başlayan ve çevre ülkelere yayılan; hak ve özgürlüklerin ön plana çıktığı, birey merkezli bir dünya görüşü şekillenmekte; birey, özgürlük kısıtlamalarına meydan okurcasına her gün biraz daha fazla özgürlük alanını genişletmektedir. Sivil toplum ve baskı grupları taleplerine göre yapılanan, daha etkin ve değişim katsayısı yüksek, ulus devletten ulus-üstü değer ve ilkelerin hakim olduğu sınırlı-egemen bir devlete doğru geçiş süreci

* Dr., Kırıkkale Üniversitesi

¹ Panchamukhi, V.,R., *Contemporary International Economics*, Bookwell, NewDelhi, 1998, s:2-3

yaşanırken; devletin iç ve dış politikası arasındaki ayrışım kalkmakta², bu ikisi aynı düzlemde gelişmekte ve ulus devletlerde temel problem olan etnik ve dinî sorunlar yerini bireysel hak ve özgürlüklerle ilgili sorun alanlarına bırakmaktadır. Geleneksel değerler kaymaya uğrarken, yeni ve daha liberal olan değerler yükselişe geçmiştir.

Küreselleşmenin Temel Dinamikleri

Dünyanın yeni ekonomik düzeninde, büyük çoğunluğu spekülâtif işlemlere dayanan *döviz alım ve satım işlemleri*; dünya gerçek mal ve hizmet ticaretinin yüz katından daha fazla bir hacime sahiptir. Dünyadaki günlük döviz işlemleri 1973'de ortalama 20 milyar dolardan azken, 1983'de 60 milyar dolar, 1989'da 590 milyar dolar ve 1992 yılında 890 milyar dolara ulaşmıştır. Günümüzde bu rakamın 1.5 trilyon dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir ve toplam *malî varlıkların küresel ticareti* ise 1980'de 5 trilyon dolar değerinde iken³, bu oranın günümüzde 150 trilyon dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Dünya günlük menkul kıymet ticaret hacmi, reel mal ve hizmet ticaretinden 10 kat daha fazladır. Ayrıca, dünyada üretim için harcanan her 1 dolara karşılık 78 dolar, spekülâtif olarak kullanılmaktadır. Dünya ölçeğinde, döviz ve malî varlıklardaki bu ticaret hacminin genişlemesi, gelişmekte olan ülkeler aleyhine orta ve uzun vadede borç artışı ve servet transferine neden olmaktadır.

Dünya Servet Raporunun 2003 yılına ait verilerine göre, malî varlıkları 1 milyon doları aşan Yüksek Net Varlık Sahibi kişi sayısı 7 milyon 670 bindir. Elleri malî servetin toplam değeri ise 28.8 trilyon dolardır. Küresel ekonominin yarattığı toplam katma değerini 32 trilyon dolar civarında olduğu bilindiğine göre, dünya nüfusunun binde birinden biraz fazla olan nüfusun elindeki servetin toplamı 6 milyarın üstündeki insanın bir yılda ürettiği değere yaklaşmaktadır.⁴ ABD, Avrupa Birliği ülkeleri ve Japonya uluslararası üretimin %86'sını, uluslararası ticaretin %82'sini kontrolleri altında tutarken bu rakam en yoksul 48 ülke için %1'dir. G-7'ler diye anılan en "gelişmiş" 7 ülke dünya nüfusunun %11'ini oluşturmakta, buna karşın dünya toplam GSMH'sinin 2/3'üne sahip olmaktadır...

Ülkelerarası iktisadî farklılaşma hızla büyümekte, servet ve sermaye birikimi açısından "gelişmiş ülkeler" ile "gelişmekte olan ülkeler" arasındaki fark git-

tikçe büyümektedir. 1980 yılında, yüksek gelirli ekonomilerde fert başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla, düşük gelirli ekonomilerde fert başına düşen Gayri Safi Milli Hasıladan 34.9 defa daha büyüktü. Bu oran yükseliş eğilimini devam ettirerek, 1993 yılında 60 katına çıkmıştır. Fert başına tüketim için bir kıyaslama yapılırsa, 1979 yılında yüksek gelirli ekonomilerde, düşük gelirli ekonomiye nazaran fert başına tüketim 51.6 kat daha fazla idi. Bu oran, 1985 yılında 48.3, 1993 yılında 46.7 misline inmiştir⁵. Fert başına düşen üretim ve tüketim oranlarındaki bu aşırı farklılık, dünya gelir dağılımında dengesizlik meydana getirmiş, sosyal adalet bilincini yaralamıştır. Bu nedenle "Soğuk Savaş Dönemi" sonrası dünyanın hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecine girdiği, insanlığın bugün dün olduğundan daha fazla güvensizlik ve belirsizlik yaşadığı gözlenmektedir. Dünyada 89 ülke, son 10 yıl içinde 23 kat yoksullaşmıştır. Dünyanın en yoksul ülkesine kıyasla en zengin ülkesinde kişi başına düşen milli gelir 228 kat daha fazladır. Dünyanın en yoksul 83 ülkesinin son 7 yıl içinde ödedikleri dış borç faizi anaparanın 5 katıdır. Her yıl açlık yüzünden dünyada 38 milyon insan ölmekte, 800 milyon insan ise kronik yetersiz beslenmeye bağlı hastalıklarla savaşmaktadır.

Yoksulluk ve fakirlik gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunu haline gelmiş, ülke yönetimleri, daha fazla bütçe açıkları vererek daha fazla borçlanmaya gitmekte bu da halklarının refah düzeyinin düşmesinin yanında, iç ve dış politikada egemenlik alanlarının gittikçe kaybolmasına neden olmaktadır.

İçinde bulunduğumuz yüz yıldaki *iktisadî ve teknolojik gelişme*, bireysel beklenti eğilimlerini hızla yükseltmiş, bireysel ve toplumsal dinamizmi artırmış; bireysel beklentileri artıran ve hızlandıran referans gruplarının medya ve haberleşme araçlarını da kullanarak tüketime yaptıkları vurgu, bireyin tüketim bilincini güçlendirmiş, birey, tutum ve davranışlarında önemli oranda tüketimi ön plana çıkarmıştır. Tüketim ağırlıklı dünya görüşü, tatminsizlik nedeniyle mevcut bireysel ve toplumsal sosyal kazanımları sarsmakta, toplumda siyasal ve sosyal kırılmalar kaçınılmaz hale gelmektedir.

"Az gelişmiş" ve "gelişmekte olan ülkeler" de iktisadî ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunabilecek yerel ve kültürel değerler gün geçtikçe horlanmakta ve birer toplumsal dinamik olmaktan çıkmakta; toplum, değerler erozyonuna uğrayarak yabancılaşma süreci hızlanmaktadır. Yabancılaşma düzeyinin yoğunluğu, toplumsal ayrışmayı hızlandırmakta ve çatışma dinamiklerini tahrik etmektedir.

Tarihi süreçte, dünya coğrafyasında siyasal gücü elinde bulunduran merkez bir devlet veya toplum,

² Toprak, M., Demir, Ö. (Editör), Doğanlar, M., Dönek, E., Acar, M., Açıköz, Ö., *Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi: Serbest Piyasa Devriminin Serüveni*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2001, s: 9-10

³ Oman, Charles., "The Policy Challenges of Globalisation and Regionalisation", *Policy Brief* No: 11, 1996, OECD Development Centre.

⁴ World Wealth Report 2004, Capgemini and Merrill Lynch, www.merrilllynch.com.

⁵ Panchamukhi, a.g.e., s: 11

diğer zayıf çevre toplumları veya devletleri kendi egemenliğine almak için araç olarak "etnisite" ve "din"den önemli ölçüde yararlanmıştı. Birinci dünya savaşı öncesinde katalarda yaşamış imparatorlukların bariz bir etnik ve dini kimlikleri vardı. Bu iki kimliğin ortaklaşa şekillendirdiği değerler bütünü, makro anlamda, dünya savaşlarıyla, mikro anlamda ise referans gruplarının oluşturdukları kültür politikalarıyla parçalanmıştır. Uygulanan bu politikaların iki ana eksenini; "bireysel hak ve özgürlükler" adı altında *Bireysellik*, "iktisadi refah ve gelişme" adı altında *Serbest Piyasalar*dir. Gelişen süreçte doğu toplumlarına ait özgün birer sosyal organizasyon olan "aşiretler" ve "cemaatler", bütün kesimlerin ortak kesişim alanı olan "millet" ve "devlet" gibi toplumsal değerler iki eksen karşısında eriyip, ayrışma katalizörleri sayesinde, yeni toplumsal tabakalar ve bireysel kimlikler oluşmaktadır.

Küresel aktörler adına çalışan toplum mühendisleri gün geçtikçe yerel halklarla aralarındaki bilgi mesafesinden yararlanarak ve sahip oldukları *ileri bilgi düzeyini* "egemenlik" gerekçesi sayarak, gelir düzeyi düşük toplumların geleceklerini, kendi çıkarları ve güvenlikleri için şekillendirmeyi zorunlu bir ödev olarak görmektedirler. 1997-2000 yılları arasında Dünya Bankası tecrübesi yaşayan ve Nobel ödüllü ekonomist Joseph Stiglitz⁶, *uluslarötesi sermaye akımının dolaşımını kolaylaştırmak*; ulus devletin küçülmesi, ticaretin önündeki gümrük tarifelerinin kaldırılması için "Washington Konsensüsü" olarak tanımlanan; *Serbest Ticaret ve Küçülmüş Devletin* gelişmekte olan ülkelere önemle önerildiğini ifade etmektedir. Nitekim, bu konsensusa katkı yapan Dünya Bankası 2000 yılında, dünya ekonomisini değerlendiren raporunda⁷, özellikle küçülmüş, ekonomiden çekilmiş ancak etkin ve katalizör devlete vurgu yapmaktadır.

Küresel Örgütler

Küresel çıkarlara entegrasyonda hantal davranan ve millî çıkarları adına küresel politikalara direnç gösteren ulus devlet, iktidar kaybına uğrarken; egemenliğe katılım alanı genişleyen birey ve *sivil toplum örgütleri* ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle bireysel sorunların dünya ölçeğinde daha çok tartışılır hale gelmesi, insanlığı tehdit eden çevre, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, sağlık ve uluslararası terör gibi sorunlar bölgesel ve uluslararası dayanışmayı zorunlu hale getirmiş, uluslararası siyasal, sosyal, iktisadi kurum ve kuruluşların oluşmasını zorunlu hale getirmiştir. Küresel aktörler, daha etkin davrandıkları bu

kuruluşları, kendi bölgesel ve uluslararası çıkarlarında birer "baskı grubu" olarak kullanılmaktadırlar.

Dünya Ticaret Örgütü (WTO), *Dünya Bankası* (WB), *Uluslararası Para Fonu* (IMF) gibi uluslararası kurumların ve uluslararası "kredi notu" kuruluşlarının -kuruluş amacı doğrultusunda- icraatları tartışılır hale gelmiş bu kurum ve kuruluşlar, "gelişmiş ülkeler" lehine, "gelişmekte olan ülkeler" üzerinde birer "baskı unsuru" haline gelmiştir. Özellikle dünyada politika ve ekonomi alanında öncü olan ülkeler, kendi bölgesel ve kıtasal politik hedeflerine, çevre ülkelerin katılımını sağlamak için etki alanlarına aldıkları uluslararası bu kuruluşları, geneli borçlu olan bu çevre ülkeler üzerinde baskı aracı olarak kullanılmaktadırlar. *Uluslararası Kredi Değerlendirme Kuruluşları*, finansör veya küresel sermayeye sahip ülkenin devlet ve kreditoründen bağımsız hareket etmeyip, adeta "kredi notunu" finansman maliyetini artırmanın bir aracı olarak kullanılmaktadırlar. Bu kuruluşlar, gelişmekte olan piyasaları değerlendirmede ilgili ülkenin küresel siyasî, iktisadi tekelleşme ve entegrasyona katılımını baz almakta; ülkenin iç ve dış politik kararları üzerinde ciddi baskı oluşturmakta; bu ülkelerin dış piyasalarda kredi bulması zorlaştırılmakta veya yoksulluklarının artması pahasına ülkeler yüksek maliyetli krediye zorlanmaktadır. Piyasanın klasik aktörlerinin üzerinde egemen olan ve faaliyet alanlarını daraltan bu ultra-piyasa aktörlerinin *yapısal şeffaflıkları*, *bağımsız ve tarafsız tutumları*, uluslararası piyasaların entegrasyon sürecini hızlandıracak, gelişmekte olan ülkelerin borçlanma maliyetini düşürecek, borçlanan ulusların ideolojik tepkisini bertaraf edecek ve piyasaların kendi içinde doğal regülasyon oluşturmasına zemin hazırlayacaktır.

Mali piyasalar üzerindeki liberalleşme baskısı, kısa süreli sıcak sermaye akımlarına neden olmuş, akımın önünde durma direnci zayıf olan ulusal piyasalardan, ulusötesi piyasalara sermaye transferine yol açmış, ulusal piyasaların kırılabilirlik katsayısı artmış ve adeta bu piyasalarda mali krizler kaçınılmaz hale gelmiştir. Kamu finansman açığı veren ülkelerde hükümetlerin, açıkların kapatılmasında kısa süreli sıcak sermaye akımlarını özendirici politikalar izlemesi, mali piyasalarda belirsizliğe ve daha ötesi işsizlik ve yoksulluğa neden olmuştur⁸. Krize girmiş ekonominin dış finansman desteğini bulabileceği finans kurumları adeta bir tekel oluşturmuştur. WTO, IMF ve WB gibi kuruluşların desteği olmadan dış piyasalarda güven oluşturmak adeta imkansız hale gelmiştir. IMF ve Dünya Bankası'nın sermaye kompozisyonundan dolayı, küresel hegemonik güç-

⁶ Joseph E. Stiglitz, "Globalism's Discontents," *The American Prospect* vol. 13 no. 1, January 1, 2002.

⁷ World Bank, *Entering the 21st Century: World Development Report, 1999-2000*.

⁸ Halil Seyidoğlu, *Uluslar arası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri*, Doğu Üniversitesi Dergisi, 4 (2) 2003, s:143

lerin istemleri doğrultusunda hareket etmesi ve bunların bölgesel ve küresel politikalarının bir parçası haline gelmesi, çevre ülkelerin bütün piyasalarını, iç ve dış politikalarını bağımlı hale getirmektedir. IMF ve Dünya Bankası'nın çözüm önerisinde önceliği krizdeki piyasadan daha çok küresel aktörün çıkarlarına vermesi; yabancı sermayenin yatırım risklerini yatırımcıdan ziyade, bulunduğu veya krizdeki ülkenin vergi mükelleflerine yüklemesi, krizin malî ve sosyal boyutunu derinleştirmektedir.

Dağılan Toplum ve İrtifa Kaybeden Devlet

Küreselleşmenin tahrik ettiği "az gelişmiş" ve "gelişmekte olan" ülkelerdeki toplumsal atomizasyon süreci, farklı siyasî düşüncelerin oluşumunu hızlandırdığından dolayı, toplum siyasal bölünmeye uğramakta ve toplumsal uzlaşma alanı daralmaktadır. Siyasî parçalanmanın devlet yönetimi üzerinde oluşturduğu kırılganlık, iktisadî varlıkların devlet tekelinde toplanması nedeniyle en önemli piyasa aktörü olan devleti ve kurumlarını, bu ülkelerde yozlaştırmış ve güvensiz hale getirmiştir. Çözüm olarak geliştirilen 'devleti piyasanın dışına itme' süreci, adeta ideolojik bir saplantı haline gelmiş, bu ülkelerde bütüncül, tamamlayıcı ve uyumlu politik kararların yerinde ve zamanında alınmaması bu saplantıyı beslemektedir. Devleti aslî görevlerine çekmek ve işleviş maliyetlerini düşürmek amacıyla piyasa kuraları dışında yapılan özelleştirmeler, servetin el değiştirmesine ve "yeni girişimciler" in oluşmasına neden olmaktadır. Elindeki servetin iktisadî ve sosyal maliyetini ödemeyen bu yeni girişimciler, ellerindeki bu serveti piyasa dışı faaliyetlerde kullanarak piyasanın güven ve istikrarını bozmakta, spekülâtif piyasaların oluşmasına önemli katkı yapmaktadırlar.

Liberal değerlerin temel kültürel dinamiklerinden uzak olan ve liberalleşme uğruna dışsal sosyal ve siyasal değerler depremine uğrayan toplumlar ve ülkeler, bugün dünya coğrafyasında en problemli bölgeleri oluşturmaktadır. Ortadoğu, Kafkaslar, Balkanlar, Afrika Kitası, Latin Amerika ve Asya toplumlarının önemli çoğunluğu *kararlılıklarını* kaybetmiş dolayısıyla iç hareketlilikleri önemli oranda artmıştır. Değerler depreminin oluşturacağı siyasal sistemlerin kırılganlığı, önümüzdeki orta ve uzun vadede refah düzeyi yüksek toplumların sosyal ve iktisadî barışını tehdit eden önemli gelişmeler olacaktır. Hiç şüphesiz bu toplumlardaki siyasal ve sosyal patlamanın şiddeti, dahilî ve haricî "sivil ve askeri savunma" erkanının başarısı ve yeteneğine bağlı olacaktır. Politik planlayıcılar, karar mercileri ve düzenleyiciler için birer deneme mahiyetinde olan Bosna, Çeçenistan, Yukarı Karabağ, Gürcistan, Kıbrıs, Tacikistan, Afganistan, Endonezya, Şili, Venezüella, Küba, Kuzey Kore, Cezayir, Sudan,

Filistin ve Irak'taki siyasî ve askeri müdahalelerin başarısı, dünya kamuoyu tarafından yaygın bir şekilde tartışılmaktadır.

Etnik ve dinî değerler, önemli oranda, geleneksel toplumların ortak paydasını oluşturur. Özellikle Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya ve Asya toplumlarındaki küresel politikalara entegrasyon sürecinde halkların savunma reflekslerinde etnisite ve dinî ön plana çıkarması, küresel entegrasyonu zörlatırıcı rol oynayacaktır. Bu nedenle küreselleşmenin önündeki önemli engeller; bölünmemiş, kütleli ulusal ve dinî değerlerdir. Bu engellerin üstesinden gelmek için, küresel aktörlerin elindeki önemli araç ise *millî ve dinî değerleri atomize etmek ve bunların arkasındaki ulusal ve dinsel güçleri dağıtmaktır*.

Küresel politikalar önünde "din" in engellerden biri olarak görülmesi ve bu alanda tartışmaların yoğunlaşması, küreselleşmenin üzerine oturduğu somut düzlemi kaymaya uğratarak soyut düzlemde söylemlerin gelişmesini beraberinde getirecektir. Bu coğrafyadaki küreselleşme sürecinin önemli kritik noktası muhtemelen bu düzlem kayması olacaktır. Düzlem kaymasının meydana getireceği kaotik durum, antidemokratik ve otokratik rejimleri besleyecek, bölge halklarının tarihî süreçte elde ettiği demokratik ve sivil kazanımlar tartışılır hale gelecektir.

Gelişmekte olan ekonomilerin önemli sorunlarından birisi, çoğalan nüfus ve kıt kaynaklara rağmen sürdürülebilir büyüme iken, gelişmiş ekonomilerde mevcut refah düzeyini korumak ve daha da yükseltmektir. Bu refah uğruna gelişmekte olan piyasaları *global imtiyazlarla* korumasız hale getirerek kendi lehlerine servet transferi meydana getirmektedirler. Çevre ülkelerin borç faizi ödemeleri, topladıkları verginin en büyük dilimini oluşturmaktadır. Demokratik kültür ve güçlü ekonomik altyapıdan yoksun geleneksel toplumların serbest piyasa ekonomisi teşebbüsü bir düzen ve refaktan daha çok yoksulluk ve kaosa neden olmaktadır. Sosyal, iktisadî, siyasal barışı ve refahı amaçlayan, verimliliği temel edinen, bilim ve teknoloji üreten kalkınma modelleri dışında, *toplumsal kültür* altyapısından yoksun kalkınma modelleri ile kalkınma sürecini başlatan çoğu ülkeler için daha fazla borçlanma, yoksulluk, iktisadî ve siyasî bağımlılık adeta kaçınılmaz bir sonuç olmaktadır.

Küreselleşme; sosyal, iktisadî ve siyasî yapıyla birlikte bu yapıların dayandığı temel ilkeleri ve tutumları da sarsacaktır. Küreselleşme sürecini hızlandıran enformasyon devrimi sayesinde, devletler için güvenliğin esası olan "sır" kavramı önemini yitirmiş, yeni istihbarat ve savunma konseptleri ortaya çıkmıştır. Yeni savunma stratejileri ve teknolojilerinin, doğu toplumlarının sahip olduğu geleneksel

savunma kurum ve kuruluşlarını tehdit etme ihtimali yüksektir. Tehdit karşısında, statükocu *savunma ve istihbarat birimleri* kaynak, donanım ve bilgi yeterliliği nedeniyle küresel egemen güçlere teslim olmayı kaçınılmaz bir sonuç olarak gördükleri takdirde, temsil ettikleri ulus devlet tarihe karışacaktır.

Terörizmin, tüm kıtalara yayılması orta vadede *güvenliği* en önemli stratejik hedef haline getirecektir. Terörün hedef seçtiği ülkelerin dışındaki bütün çevre ülkeler tehdit algılamasına girecek, kıt kaynaklarını istihbarat ve savunmaya ayıracak, haklar ve özgürlükler alanında elde edilen bireysel ve toplumsal kazanımlar yeniden tartışılır hale gelecektir. Gelişmekte olan piyasaların en çok ihtiyaç duyduğu güven ortamı daha da azalacaktır.

Küresel görsel medya, bireysel ve toplumsal değerleri kaymaya uğratmakta, hatta gelecek nesillere şimdiden talip olmakta -özellikle çizgi filmler sayesinde- çocuklarda *yerel kültürden kopuk, yeni ve ortak kavramlar düzlemi* oluşturmaktadır. *Yetişkinlerin sahip oldukları düşünce, inanç ve tutumlar*, medyanın her gün geliştirdiği manipülatif ve popüler bilgi ile sarsılmakta, bireyin sahip olduğu yerel değerler ile "mevcudiyetin" imkansızlığı vurgulanmaktadır. *İyi ve kötü kavramlarının meşruiyet kaynağı belirsiz hale getirilmiş* ve toplumsal "iyiler" bireysel "iyiler" ile yer değiştirmiştir. "İyi" ve "kötü" gibi değer yargıları, gün geçtikçe daha çok izafi hale gelmektedir.

Ulus ve ulusötesi güçlere karşı bireysel hak ve hürriyetlerin korunması, bulaşıcı hastalıklar, doğal afetler, ailenin dağılması, kimsesiz çocuklar, silahlanma, uyuşturucu bağımlılığı ve kaçakçılığı, trafik kazaları, beyin göçü, servet dağılımındaki dengesizlik, açlık ve yoksulluk, doğanın tahrip olması ve çevrenin kirlenmesi, yeni bilişsel ve teknolojik gelişmelere karşı yasal ve hukuksal yetersizlik, ulusüstü örgütlerin küresel güçlere bağımlı hale gelmesi, küresel çevre kirlenmesi ve yerel kültürlerin gün geçtikçe yok olması günümüz insanlığının ortak sorunlarıdır. Daha önce ulus devlet veya devletlerin teminatı altında olan bu alanların gelecekteki yeri ve niteliği belirsizliğini korumaktadır. Dönüşüm sürecinde, bu belirsizliğin neden olacağı kaos ve kargaşanın "güvenlik konseptine" dönüşmesi; silahlanma ve savunma harcamalarını tetikleyeceği için, ekonomik kaynak yetersizliği yaşayan ülkelere silah üreticisi gelişmiş ülkelere kaynak transferine neden olacaktır.

Küreselleşme, "bilgi" alanını genişleterek, bilgiyi ekonomide önemli bir üretim unsuru haline getirmiş, hatta daha da ötesi "*Bilgi Ekonomisi*" adı altında yeni bir sektör oluşturmuştur⁹. Bu sektör varolan,

toplumun statik tarihsel değerlerini ve kurumlarını her gün aşındırmakta, yeni yapılar ve değerler üretmektedir. Salt bilginin önemli bir değer olduğu ve eğitim süreçleri edilgen bilgi yığını üzerine kurulu toplumlarda, üretken ve donanımlı insan yetişmemekte, yetişenler, beyin göçüyle daha gelişmiş ülkelere gitmektedirler. Bilginin ve bilimin üretilmediği toplum, bilgi ve bilim tüketicisi olmakta, evrensel kriterlere sahip bilim adamları yetişmemekte, yerli endüstri gelişmemekte ve yatırımlar daha çok ithalata dayalı montaj sanayisine yapılmaktadır.

Ekonomik açıdan küreselleşme, üç ternel üzerine oturmaktadır; *Uluslararası Ticaret, Uluslararası Üretim ve Uluslararası mali akımlar*. Uluslararası Ticaret gelişmemiş ve gelişmekte olan ekonomilerde ciddi boyutlarda dış ticaret açıklarına neden olmakta bu ülkeler açıklarını kapatmak için daha fazla iç ve dış borçlanmaya gitmekte, bu ülkeler için borçlanma maliyeti yüksek olduğu için gittikçe refah düzeyi düşmekte, borçların çevrilebilirliği önemli sorun haline gelmektedir. Daha fazla borç ve sürekli borçlanma nedeniyle bu ülkeler, iç ve dış politikadaki ulusal egemenliklerini kaybetmektedirler. Küresel düzene entegrasyon sürecini tamamlayamayan ülkelere yabancı sermaye gelmemekte ya da imtiyazlı bir şekilde gelip yerel topluma ekonomik katma değeri asgari düzeyde gerçekleşmektedir. Uluslararası sermayenin *AR-GE merkezlerini* refah düzeyi yüksek gelişmiş ülkelerde, *emek yoğun, mamul üretim aşamasını* da geliştirmekte olan ülkelere kurmaları, geliştirmekte olan ülkenin diğer üretim potansiyellerini tetikleyecek yeni bilgi ve teknoloji, beklenen etkiyi yapamamaktadır.

Egemen Şirket

Küreselleşme sürecinin önemli aktörleri olan çok uluslu şirketler, anavatanlarında belli bir büyüme düzeyini yakalayarak uluslararası bir entegrasyona girip çok-uluslu şirket kimliğini kazanmaktadırlar. İktisadi egemenlikle birlikte siyasal ve sosyal egemenliğin de bu şirketlerin hegemonyasına girmesi demokratik düzeni, siyasal katılım ve çoğulculuğu tehdit edecektir. Tarih boyunca elde edilmeye çalışılan bireysel hak ve özgürlükler alanının, sermaye ağırlıklı kesimlerin iradesine bırakılması, gelecekte bireysel haklar ve özgürlüklerin önündeki en önemli sorundur.

Demokratik kazanımlar üzerindeki dinsel, geleneksel ve ulusal tehditlerin trendi düşerken, sermayenin bu kazanımlar üzerindeki baskısı yükselişe geçmiştir. Dinî değerlerin ağırlıkta olduğu, toplumsal geleneklerin etkin olduğu toplumlarda ve ulus devletlerde, toplumsal tabanların sermaye kesimine nazaran genişliği, toplumsal uzlaşma sürecini kolaylaştırmakta ve sosyal barışı kısmen temin etmektey-

⁹ OECD, *A New Economy?, The Changing Role of Innovation and Information Technology in Growth, Information Century, 2000*

di. Sermayenin, bu transformasyon sürecinde toplumsal düzen ve sosyal barışı temin etmek için siyasal elit ikamesi, kamusal düzen arayışı ve referans gruplarını oluşturma çabası, "demokratik toplum", "demokratik kültürün gelişmesi" ve "çoğulculuk"tan önemli bir sapma olacaktır.

Küreselleşen şirketler buldukları ülkede, yoğunlukları oranında, *ülkelerin egemenlik alanlarını ulusal hakimiyetten sermaye hakimiyetine doğru bir kaymaya* uğratacak ve "egemenlikte" üstünlük sağlayacaklardır. Ulusal egemen toplumda değer ifade eden bütün kavram ve semboller tartışma kapsamına alınacak ve "malî bir değer" taşımayanlar toplum spektrumunun dışına itilip, marjinal hale getirileceklerdir.

Küreselleşmeye sadece riskler ve sadece fırsatlar perspektifinde bakılabilir mi? Bu konu, her ülkenin kendi şartlarında kendi düşünce ekseninde incelenmeye ve araştırılmaya değer bir problemdir. Küreselleşmenin kendilerini zorladıkları kalıplara, "gelişmekte olan ülkeler", ulusal kimlik ve kutsal dini değerleriyle karşı koymaktadırlar. Hamlelerinin başarısız kalması, bu toplumlar için birer kutsal sayılan bu değerlerin yıkılmalarına ya da erozyona uğramalarına neden olabilir. Ait olduğu toplumlar için birleştirici ve bütünleştirici rol oynayan değerlerin yıkılma maliyetini, ilgili toplumlar bugünden hesaba katmalıdırlar.

Küreselleşme, tüketici tercihlerini çok spekülâtif, teknolojik gelişmeyi baş döndürücü hale getirmiş ve üretici şirketlerin tekelleşme mücadelesini tetiklemiştir. Sıralamada dünyanın ilk on şirketi arasına giren her bir şirketin yıllık cirosu, ekonomisi gelişmekte olan ülkelerin birkaçının Gayri Safi Milli Hasılasının toplamına eşit düzeye gelmiştir. Eğitim kalitesiyle dünyanın önde gelen üniversiteleri insanlığın sorunlarıyla ilgilenen bilim yuvaları olmaktan ziyade bu büyük şirketlerin birer Ar-Ge merkezi haline gelmişlerdir. Bilginin ve bilimin önemli ölçüde birer "emtia" haline dönüşmesi, insanlığın zayıf kesimlerini korumasız hale getirmektedir. Bu nedenle

üniversitelerde piyasa değeri olan tıp, mühendislik ve diğer fen alanları gelişmekte, insanlığın derin boyutlarıyla ilgili Tarih, Edebiyat, Sanat ve Felsefe gibi alanlar zayıf kalmaktadır ve bu alanlar özellikle gelişmekte olan ülkelerde birer ölü yatırım alanı olarak görülmektedir. Bu alanlardaki zafiyet, insanlığı köklerinden uzaklaştıracak, ilim, sanat ve estetiğin düşünsel ve ruhsal boyutuna yönelik bu saldırı, özde bireyi genelde ise insanlığı daha fazla mutsuzlaştıracak ve kaosa sürükleyecektir.

Sonuç

Küreselleşme, ülkeleri yakınlaştıran, aralarındaki farklılıkları asgariye indiren bir süreç midir? Yoksa Amerikan kültür ve ekonomisinin Dünya üzerinde hakimiyet kurma süreci midir? "Küreselleşme" kaçınılmaz bir olgu mudur? Küreselleşme sürecinin aşırı dinamik ve değişken olması nedeniyle, bu sorulara verilecek cevabın niteliği, fırsatların ve risklerin mahiyetini değiştirebilir. Bu gerçek karşısında edilgen, varlık mücadelesi veren toplumlarda ve ülkelerde, tüm kesimlerin katılımıyla ve bütün detaylarıyla, bu konunun tartışılması toplumsal düzlemin kırılganlık noktalarını ve kırılma düzeyini azaltacaktır.

Yukarıdaki tartışmalar, ne anti-kapitalizm, ne nostaljik milliyetçilik ve ne de kültürel şüphecilik olarak değerlendirilmelidir. İnsanlığın tarihinde nirengi noktası olmayı başarmış ve bu anlamda insanlık medeniyetine katma değer sağlamış toplumların, tarihî derinliklerinden esinlenerek söyleyecek sözleri, geliştirecek söylemleri ve yapacakları olmalıdır. Eğitim ve bilim hayatı üzerindeki kısır, spekülâtif tartışmalar ve özgürlük kısıtlamaları, yapılacak araştırma ve tartışmaların hacmini daraltmamalı ve derinliğini azaltmamalıdır. Dünya medeniyetine kök salmış toplumların kendi gelecekleri ve insanlığın geleceği ile ilgili süreçlere duyarlı olmaları ve yapacakları katma değerler, yeni oluşum ve dönüşüm süreçlerini, içsel ve dışsal açıdan daha zengin kılacak, küresel düzene ve barışa önemli katkı sağlayacaktır.